

**Қазақстан Республикасының ағарту министрлігі
Министерство просвещения Республики Казахстан**

«Бекітемін»

Колледж директоры

Б.Бұғасов

**«Жәлел Қизатов атындағы жоғары ауыл шаруашылығы колледжі»
КМҚК қызметкерлері үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл
нұсқаулығы**

2025 ж.

1-тарау. Қолданылу саласы

1. Осы Нұсқаулық сыбайлас жемқорлыққа бағытталған әрекеттерді анықтайды және «**Жәлел Қизатов атындағы жоғары ауыл шаруашылығы колледжі**» КМҚК (бұдан әрі - Колледж) қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлық жағдайлары туындаған кезде іс-қимыл тәртібін белгілейді.
2. Осы құжат колледждің барлық құрылымдық бөлімшелері мен лауазымды тұлғалары танысу және қолдану үшін міндетті болып табылады.
3. Осы Нұсқаулықта көрсетілген талаптар ең аз қажетті талаптар болып табылады және нақты жағдайларда жеткілікті немесе шектелген деп қарастырылмауы тиіс.

2-тарау. Глоссарий

4. Нұсқаулықта қолданылатын негізгі ұғымдар мен қысқартулар:

- **Сыбайлас жемқорлық** – жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын тұлғалардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдарға теңестірілген адамдардың, лауазымды адамдардың өз лауазымдық (қызметтік) өкілеттіктері мен оларға байланысты мүмкіндіктерін жеке өзі немесе делдалдар арқылы мүліктік (мүліктік емес) игіліктер мен артықшылықтарды алу немесе басқа адамдарға беру мақсатында заңсыз пайдалануы, сондай-ақ осы тұлғаларды игіліктер мен артықшылықтарды ұсыну арқылы сатып алу.
- **Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл** – сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, оны анықтау, жолын кесу және оның салдарын жою бойынша субъектілердің өз құзыреті шеңберіндегі қызметі, соның ішінде қоғамда сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру.
- **Коммерциялық паракорлық** – коммерциялық немесе басқа ұйымдағы басқару функцияларын орындайтын тұлғаға ақша, құнды қағаздар немесе басқа мүлікті заңсыз беру немесе қызмет көрсету.
- **Лауазымды тұлға** – билік өкілі ретінде әрекет ететін немесе мемлекеттік органдарда, квазимемлекеттік сектор субъектілерінде, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында ұйымдастыру-басқару немесе әкімшілік-шаруашылық функцияларды орындайтын тұлға.
- **Мүдделер қақтығысы** – жеке мүдделер мен лауазымдық өкілеттіктер арасындағы қайшылық.
- **Пара** – мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілетті тұлғаларға, сондай-ақ халықаралық ұйымдар өкілдеріне берілетін ақша, құнды заттар, мүліктік артықшылықтар.
- **Пара талап ету** – зиян келтіру қаупімен параны талап ету немесе мәжбүрлеу.

3-тарау. Жалпы ережелер

5. Қазақстан Республикасында пара алу және пара беру заңсыз әрекет болып саналады және Қылмыстық кодекс пен Әкімшілік құқық бұзушылықтар

кодексімен реттеледі. Егер мүлiктiк пайда ақша, өзге де мүлiк, материалдық қызмет түрiнде лауазымды тұлғаның жақындары мен туыстарына оның келiсiмiмен немесе қарсылық бiлдiрмеген жағдайда берiлсе және ол қызметтiк өкiлеттiктерiн пара берушiнiң пайдасына қолданған болса, лауазымды тұлғаның әрекетi пара алу ретiнде саралануы керек. Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес, пара мен коммерциялық парақорлықтың нысаны ретiнде ақшадан, бағалы қағаздардан және өзге де мүлiктен бөлек, тегiн көрсетiлсе де төленуге тиiстi мүлiктiк сипаттағы пайда болуы мүмкiн (туристiк жолдамалар, пәтер жөндеу, саяжай салу және т.б.). Мүлiктiк сипаттағы пайда ретiнде, мысалы, берiлетiн мүлiктiң құнын төмендету, жекешелендiрiлетiн объектiлердiң бағасын төмендету, жалдау төлемдерiн азайту, банк несиелерiнiң пайыздық мөлшерлемелерiн төмендету және т.б. түсiнiледi.

6. Пара алу мен пара беру – бiр қылмыстық модельдiң екi толыққанды жағы. Егер әңгiме пара туралы болса, онда оны алушы (пара алушы) және оны берушi (пара берушi) бар деген сөз.

7. Пара алу – ең қауiптi лауазымдық қылмыстардың бiрi, әсiресе ол адамдар тобы арқылы немесе қорқыту әрекеттерiмен бiрге жасалса. Мысалы, «Мағжан Жұмабаев атындағы жоғары колледж» КМК-нiң заңды немесе заңсыз әрекеттер (әрекетсiздiк) үшiн артықшылықтар мен пайда алу жағдайлары осындай әрекеттерге жатады.

8. Пара беру – лауазымды тұлғаны заңды немесе заңсыз әрекеттерге (әрекетсiздiкке) бейiмдеу, сондай-ақ пара берушiнiң пайдасына белгiлi бiр артықшылықтарды алу мақсатында жасалатын қылмыс.

9. Параның мына нысандары болуы мүмкiн:

- заттар, ақша, оның iшiнде валюта, банк чектерi және бағалы қағаздар, асыл металдар мен тастардан жасалған бұйымдар, автокөліктер, азық-түлiк өнiмдерi, бейнетехника, тұрмыстық техникалар және басқа да тауарлар, пәтерлер, саяжайлар, қала сыртындағы үйлер, гараждар, жер учаскелерi және өзге де жылжымайтын мүлiк;
- пайдалар: емдеу, жөндеу және құрылыс жұмыстары, санаторийлiк және туристiк жолдамалар, шетелге сапарлар, ойын-сауық шығындарын тегiн немесе төмендетiлген бағамен төлеу;
- жасырын пара түрлерi – несие алу немесе өтелмеген қарызды өтеу түрiнде, төмендетiлген бағамен тауарлар сатып алу, көтерiлген бағамен тауарлар сату, жалған еңбек келiсiмшарттарын жасасу, лекциялар, мақалалар және кiтаптар үшiн гонорарды көтеру, «кездейсоқ» казино ұтысы, қарызды кешiру, жалға алу төлемдерiн азайту және т.б.

10. Шектеулердi, тыйымдарды және мүдделер қақтығысын болдырмау немесе реттеу талаптарын, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға бейiмдеу мақсатында жұмыс берушiнi хабардар ету мiндетiн сақтау маңызды. Кейбiр сөздер, сөз тiркестерi және қимылдар өзгелер тарапынан пара сұрау (немесе ишара) ретiнде қабылдануы мүмкiн. Мысалы, келесi сөздер:

- «Мәселенi шешу қиын, бiрақ мүмкiн»;
- «Рахметтi нанға жаға алмайсың»;
- «Келiсемiз»;
- «Нақты дәлелдер керек»;

- «Параметрлерді талқылау керек»;
- «Енді не істейміз?» және т.б.

Ұйым өкілдерімен және азаматтармен, әсіресе олардың пайдасы лауазымды тұлғалардың шешімдері мен әрекеттеріне тәуелді болатын адамдармен кейбір тақырыптарды талқылау пара сұрау ретінде қабылдануы мүмкін. Мұндай тақырыптарға мыналар жатады:

- төмен жалақы деңгейі және белгілі бір қажеттіліктерді жүзеге асыруға ақша жетіспеушілігі;
- белгілі бір мүлікті сатып алуға, қызмет алуға, туристік сапарға баруға деген ұмтылыс;
- лауазымды тұлғаның туыстарының жұмыссыздығы;
- лауазымды тұлғаның балаларының білім беру мекемелеріне түсу қажеттілігі және т.б.

Лауазымды тұлға тарапынан кейбір ұсыныстар, әсіресе олар шешімдері мен әрекеттеріне азаматтардың пайдасы тәуелді ұйымдардың өкілдеріне және азаматтарға бағытталған болса, пара сұрау ретінде қабылдануы мүмкін. Бұл тіпті мұндай ұсыныстар игі ниетпен жасалған және лауазымды тұлғаның жеке пайдасына еш қатысы жоқ болса да орын алады. Мұндай ұсыныстарға, мысалы:

- лауазымды тұлғаға және (немесе) оның туыстарына жеңілдік беру;
- анықталған бұзушылықтарды жою, мемлекеттік келісімшарттар шеңберінде жұмыстарды орындау, қажетті құжаттарды дайындау үшін колледж қызметтерін пайдалану;
- белгілі бір қайырымдылық қорына қаражат енгізу;
- белгілі бір спорт командасын қолдау және т.б. жатады.

11. Сыбайлас жемқорлыққа және коммерциялық паракорлыққа бағытталған ықтимал жағдайлар, сондай-ақ мінез-құлық ережелері бойынша ұсыныстар:

Провокациялар: Қызмет көрсетуді сұраған азаматтар тарапынан ықтимал арандатушылықтардың алдын алу үшін:

- келушілер мен жеке заттарыңыз (киім, портфель, сөмке және т.б.) бар қызметтік бөлмелерді қараусыз қалдырмау;
- келуші кеткеннен кейін жұмыс орнында немесе жеке заттарыңызда бөтен заттар табылған жағдайда ешқандай жеке әрекет жасамай, бұл туралы дереу басшылыққа хабарлау.

Параны талап ету:

- аса сақ болу, сыпайылық таныту, жағымпазданбау, пара алуға дайындық немесе одан бас тарту сияқты түсінілуі мүмкін асығыс мәлімдемелер жасамау;
- ұсынылған шарттарды (сомалар, тауарлардың атауы, қызметтер сипаты, пара беру мерзімдері мен тәсілдері, коммерциялық паракорлық формалары, мәселелерді шешу тәртібі) мұқият тыңдап, есте сақтау;
- пара беру және (немесе) коммерциялық паракорлық нысанын беру уақыты мен орнын келесі кездесуге қалдыруға тырысу;
- әңгімені өзіңіз бастамау, «тыңдаушы» рөлін ойнау, сұхбаттасушыға мүмкіндігінше көп ақпарат беруіне мүмкіндік беру;
- пара беру немесе коммерциялық паракорлық жасауға келіскен жағдайда мәселені шешудің кепілдіктерін сұрау;

- диктофон болса, пара беру немесе коммерциялық паракорлық туралы ұсынысты (жасырын түрде) жазуға тырысу;
- бұл факт туралы қызметтік жазба түрінде жоғары басшылыққа баяндау;
- дайындалып жатқан қылмыс туралы жазбаша немесе ауызша хабарлама жасау үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы уәкілетті органға немесе 1424 Call-орталығына жүгіну.

12. Мүдделер қақтығысы:

- мүдделер қақтығысының кез келген мүмкіндігіне мұқият қарау;
- мүдделер қақтығысы пайда болу мүмкіндігін болдырмау үшін шаралар қабылдау;
- тікелей басшыға мүдделер қақтығысының пайда болуы немесе оның ықтималдығы туралы жазбаша түрде хабарлау;
- тікелей басшымен келісе отырып, мүдделер қақтығысын шешуге байланысты шаралар қабылдау;
- мүдделер қақтығысының тарапы болып табылатын қызметкердің қызметтік жағдайын өзгерту, оны қызметтік міндеттерін орындаудан шеттету немесе мүдделер қақтығысына себеп болған пайдадан бас тарту;
- қызметтік мінез-құлық талаптарын сақтау және мүдделер қақтығыстарын реттеу жөніндегі комиссия құру.

Әр адам өз шешімін таңдауда еркін. Бірақ еркін тұлға ретінде ол қылмыстың жазалануы тиіс екенін түсінуі қажет.

4-тарау. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет ету туралы шешім қабылдаған жағдайда сіздің іс-әрекеттеріңіз

13. Өз таңдауыңыз бойынша сіз сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жасауға уәкілетті органға немесе 1424 Call-орталығына ауызша немесе жазбаша өтінішпен жүгіне аласыз.

14. Сыбайлас жемқорлық сипатындағы құқық бұзушылық туралы хабарлаудың бір нысаны анонимді өтініш болып табылады. Алайда бұл жағдайда өтініш беруші анонимділікке байланысты жауап алуға үміт арта алмайды, ал анонимді өтініште қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалғаны немесе жасалып жатқаны туралы мәліметтер болған жағдайларды қоспағанда, қылмыстық іс қозғауға негіз бола алмайды.

15. Егер сізден пара талап етілсе, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жасауға уәкілетті органға жүгініп, сізден пара немесе коммерциялық паракорлық талап етілгені туралы өтініш жазу керек. Өтініште нақты көрсету қажет:

- пара талап еткен колледж қызметкерінің (тегі, аты, әкесінің аты, лауазымы, мекеме атауы) немесе коммерциялық құрылымдардың өкілінің толық деректері;
- талап етілген параның (паракорлықтың) мөлшері мен сипаты;
- пара талап етілген нақты іс-әрекеттер немесе әрекетсіздік туралы;
- параны берудің немесе коммерциялық паракорлық жасаудың нақты уақыты, орны және тәсілі.

5-тарау. Сыбайлас жемқорлық жағдайында колледж қызметкерлерінің іс-қимыл алгоритмі

16. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы уәкілетті органға жүгінумен қатар, қызметкерлер осы нұсқаулыққа сәйкес басшылықты хабардар ету шараларын қабылдауы тиіс. Бекітілген штаттық құрылымға сәйкес барлық қызметкерлердің сыбайлас жемқорлық қылмыстар және сыбайлас жемқорлық белгілері бар жағдайлар анықталған кезде әрекет ету алгоритмі әзірленді: колледж қызметкерлері колледж директоры, директордың орынбасары немесе комплаенс-офицерге хабарлауы керек. Сонымен бірге қызметкерлер өз дәлелдері бойынша барынша айғақтарды (куәгерлер, құжаттар, хат алмасу, мессенджерлер арқылы жазылған деректер, аудио және бейне материалдар және т.б.) жинақтап, оларды уәкілетті орган мен жоғары басшылыққа тапсырады.

6-тарау. Қызметкерлердің сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін басшылардың жауапкершілігі

17. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шараларын күшейту мақсатында, бағыныштылардың сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны үшін, коммерциялық парақорлық немесе функционалдық міндеттерін орындау кезінде басқа да қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін, олардың кінәсі сотта дәлелденсе, басшылардың жеке жауапкершілігі қарастырылады.

18. Колледж қызметкері сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасады деген күдікпен қылмыстық жауапкершілікке тартылған жағдайда, ол Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес сотқа дейінгі тергеу кезеңінде өзінің қызметтік міндеттерін атқарудан шеттетіледі. Бұл қызметкердің тікелей басшысы оны қызметтік міндеттерін орындаудан шеттету шараларын қабылдауы тиіс.

19. Тәртіптік жауапкершілікке мыналар кіреді:

- ескерту жасау;
- сөгіс жариялау;
- қатаң сөгіс беру.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде көзделген негіздер бойынша жұмыс берушінің бастамасы бойынша еңбек шартын бұзу.

Қызметкерге қатысты айыптау үкімінің заңды күшіне енгені немесе қылмыстық істі ақтамайтын негіздер бойынша тоқтату туралы шешім қабылданған жағдайда, тікелей басшы отставкаға кету туралы өтініш беруі тиіс. Отставка туралы өтініш басшыны лауазымға тағайындаған уәкілетті тұлғаға жіберіледі. Отставка туралы шешім қабылдау мерзімі 10 күнтізбелік күнді құрайды.

20. Бағынышты қызметкер сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаған жағдайда, басшы тағайындалған күннен бастап 3 ай өткеннен кейін ғана жеке жауапкершілікке тартылады. Бұл ретте жоғарыда көрсетілген жауапкершілік өз бағыныштысының сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны туралы дербес хабарлаған басшылыққа қолданылмайды (Қазақстан

Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 24-бабына сәйкес).

21. Колледж қызметкерінің функционалдық міндеттерін орындау кезінде жасалған сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық, коммерциялық парақорлық және басқа да қылмыстық құқық бұзушылық фактілері туралы хабарлаған немесе бұл құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылға өзге де жолмен жәрдем көрсеткен қызметкер мемлекет қорғауында болады және Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіпте ынталандырылады.

22. Жалған ақпарат берген адамдарға бұл нормалар қолданылмайды. Мұндай тұлғалар заңнамаға сәйкес жауапқа тартылады.

23. Колледж қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда жәрдем көрсеткендігі туралы ақпарат мемлекеттік құпия болып табылады және заңмен белгіленген тәртіпте беріледі. Аталған ақпаратты жария ету заңнамада белгіленген жауапкершілікке әкеп соғады.

7-тарау. Қорытынды ережелер

24. Нұсқаулық колледж директоры бекіткен күннен бастап 5 (бес) жұмыс күнінен кейін күшіне енеді.

25. Нұсқаулыққа енгізілген өзгертулер мен толықтырулар колледж директоры бекіткен күннен бастап күшіне енеді.